

Pitanje rajonizacije proizvodnje industrijskog bilja i osiguranja solidne sirovinske baze prerađivačkoj industriji

Proizvodnja industrijskog bilja, kako na području Jugoslavije, tako i na području NR Hrvatske oscilira u pojedinim godinama i to kako po zasijanim površinama, tako i po ukupnoj proizvodnji te prosječnim prinosima po hektaru (izuzev šećerne repe, koja se u posljednje vrijeme nešto stabilizira).

Te su oscilacije kod pojedinih kultura različite, t. j. kod nekih manje, kod nekih veće, ali one su ipak tolike kod svih kultura, da permanentno zaoštravaju problem korištenje pojedinih kapaciteta (u prvom redu tvornica ulja, zatim lana i konoplje). Naime, uslijed tih oscilacija prerađivačka industrija nikad nije sigurna u kojoj će mjeri podmiriti svoje kapacitete domaćom proizvodnjom, a u vezi s tim nije sigurna ni u stepen korištenja svojih kapaciteta tokom godine. Razumije se da takvo stanje u prvom redu čini ogromne poteškoće samoj prerađivačkoj industriji, zatim društvenoj zajednici, koja namiruje sirovine uvozom, za koje daje znatna devizna sredstva.

Za takvo stanje postoji više razloga, ali ćemo navesti samo neke :

1. Jedan od važnih razloga je to, što ne postoji rajonizacija i koncentracija proizvodnje industrijskog bilja, koja bi se temeljila na ekonomskim osnovama proizvodnje i ekonomskoj zainteresiranosti proizvođača.

2. Problem nerentabilnosti pojedinih kultura, koji se javlja s jedne strane zbog neusklađenosti otkupnih cijena industrijskog bilja s otkupnim cijenama ostalih ratarskih kultura u prvom redu kukuruza i pšenice, te cijenama stoke i stočnih proizvoda.

3. Neangažiranje samih prerađivačkih poduzeća na stvaranju solidnih odnosa s proizvođačima na ekonomskim osnovama i izvršavanju međusobnih ugovornih obaveza.

Obzirom na to, da je nemoguće u jednom napisu obraditi sve ove faktore, zadržat ću se samo na rajonizaciji i koncentraciji proizvodnje te ekonomskim odnosima između industrije i poljoprivrednih proizvođača.

Naime, obično pod klasičnim pojmom rajonizacije proizvodnje misli se uglavnom na rajonizaciju s agroekološkog aspekta, temeljenu na biološkoj plasičnosti pojedinih kultura. Međutim, u modernoj proizvodnji, gdje pretendiramo na visoke prinose, klasični način rajonizacije sve manje zadovoljava, jer nam problem ekonomičnosti i rentabilnosti proizvodnje imperativno nalaže, da provodimo unutar datog agroekološkog područja rajonizaciju, koncentraciju i specijalizaciju proizvodnje na osnovu ekonomskih uslova proizvodnje, što drugim riječima znači, da bi trebali u našu praksu uvesti pokraj klasičnog pojma rajonizacije i pojam ekonomske rajonizacije proizvodnje povezane s koncentracijom i specijalizacijom proizvodnje.

Ovaj problem u punoj mjeri dolazi do izražaja upravo kod proizvodnje industrijskog bilja, gdje rajonizaciju proizvodnje moramo uskladiti s postojećom lokaci-

jom industrijskih prerađivačkih kapaciteta, vodeći uvijek računa o njihovom punom korištenju i ekonomskoj zainteresiranosti poljoprivrednih proizvođača za proizvodnju dotične kulture.

Da bi mogli uočiti od kolike je važnosti to pitanje za daljnju proizvodnju industrijskog bilja i osiguranje sirovine našoj prerađivačkoj industriji iznijet ću kakvo je stanje u tom pogledu sada kod pojedinih industrijskih kultura.

ŠEĆERNA REPA

Na području Jugoslavije ima 9 tvornica šećera od kojih na području NR Srbije 5, NR Makedonije 1 i NR Hrvatske 3 i to: Tvornica šećera u Crvenki, Vrbasu, Zrenjaninu, Cupriji, Beogradu, Bitolju, Osijeku, Županji i Branjinom Vrh (Belje).

Sirovinska baza ovih tvornica proteže se na velikom dijelu Jugoslavije i to ne baš uvijek tamo gdje za to postoje najpovoljniji uslovi. Zadržat ću se posebno samo na tvornicama šećera u NR Hrvatskoj t. j. Osijek, Županja i Branjin Vrh.

Tvornica šećera Osijek. — Ova tvornica ima godišnji kapacitet za prerađivanje šećerne repe od 30.000 vagona ili oko 220 vagona dnevno. Da bi osigurala sirovine za svoj puni kapacitet ona na pr. planira proizvodnju šećerne repe u 1960. godini na 10.000 ha.

Iako se sama tvornica nalazi u centru poljoprivredne proizvodnje njezina sirovinska baza nalazi se osim u Osijeku, u Našicama, Vinkovcima, Bjelovaru, Koprivnici, Ludbregu, Varaždinu, Čakovcu, te Sremskoj Mitrovici, Šapcu, Pančevu i Vršcu i u NR Sloveniji. Kako je vidljivo sirovinska baza ove tvornice proteže se na širokom području od NR Slovenije preko Čakovca, pa do Vršca u NR Srbiji.

Tvornica šećera Županja. — Ova tvornica ima ukupni godišnji kapacitet od 18.000 vagona šećerne repe ili 150 vagona dnevnog kapaciteta. Svojim planom ona je predvidjela proizvodnju šećerne repe u 1960. godini na površini od 9.000 ha, i to u slijedećim kotarevima: Vinkovci, Sl. Brod, Osijek, Nova Gradiška, Sl. Požega, te Brčko i Doboj u NR Bosni i Hercegovini. Iako je radius sirovinske baze ove tvornice nešto manji nego Tvornice šećera u Osijeku, on je još uvijek velik.

Tvornica šećera Branjin Vrh. — Ova tvornica ima kapacitet oko 27.000 vagona šećerne repe za jednu kampanju ili 180 vagona na dan. Sirovinsko područje proteže se unatoč toga što Belje proizvodi znatne količine repe na Osijek, Našice, Podravsku Slatinu, Viroviticu i Sremsku Mitrovicu.

ULJARICE

Što se tiče sirovinske baze uljarske industrije tu je situacija znatno teža, jer se tvornice ulja uglavnom nalaze u gradskim centrima daleko od sirovinskog područja. Na području Jugoslavije ima 10 tvornica ulja i to: Zagreb, Vrbas, Zrenjanin, Brčko, Kruševac, Uroševac, Titov Veles, Veliko Gradište, Slovenska Bistrica i uljarica Beograd.

Sirovinska baza svih ovih tvornica nalazi se gotovo na cijelom području Jugoslavije, a u većini slučajeva vrlo daleko od samih tvornica. Kapaciteti tih tvornica s domaćom sirovinom podmiruju se u prosjeku od oko 50%, dok se drugih 50% uljarica uvozi bilo kao sirovina, bilo kao polufabrikat (sirovo ulje). Za ovaj uvoz zajednica odvaja znatna sredstva svake godine, dok u isto vrijeme postoje svi uslovi za proizvodnju uljarica u našoj zemlji.

Ovakvo stanje u sirovinskoj bazi posljedica je slabe orijentacije prerađivačke industrije na podizanje proizvodnje sirovine za koju je zainteresirana, a u vezi s tim neuspostavljanja solidnih ekonomskih odnosa sa svojim proizvođačima.

Da bi ovo potvrdio navest ću nekoliko primjera, koji ilustriraju postojeće stanje i uzroke tog stanja. Tvornice šećera na pr. uporno planiraju velike površine za šećernu repu na bazi niskih prinosa. Tako na pr. u ovoj godini tvornica šećera Županja planira proizvodnju na 9.000 ha, a istovremeno planira ukupnu proizvodnju od 18.000 vagona što znači da planira prinos od 2 vagona šećerne repe po ha u uslovima kada je u 1959. godini ostvaren prosječni prinos na području NR Hrvatske od 300,8 mtc po 1 hektaru. Tvornica šećera Osijek doduše planira ukupnu proizvodnju na bazi prosječnih prinosa od 300 mtc po hektaru, ali još uvijek bazira svoju proizvodnju na širokom frontu, koji se proteže kako je naprijed navedeno na gotovo pola Jugoslavije. Jedino tvornica šećera Branjin Vrh suzuje svoje sirovinsko područje i to zbog toga, što su povećane površine pod šećernom repom na PIK-u Belje, odnosno u prvom redu zbog toga, što su tamo povišeni prosječni prinosi gotovo za 100%.

Tvornice šećera umjesto da stvaraju takve ekonomske odnose, s proizvođačima socijalističkog sektora u prvom redu, a i s proizvođačima privatnog sektora, koji bi unapređivali proizvodnju repe po jedinici površine, one traže uvijek nove površine i nova proizvodna područja, koja ne samo da nisu interesantna za tamošnje proizvođače, nego one nisu interesantne ni za same tvornice.

Kod tvornica ulja situacija je još teža, jer one svoju sirovinsku bazu stalno žele proširiti na što veću površinu bez obzira na prinose po jedinici površine. Ako mogu dobiti dovoljne površine uz prinos od 10 mtc suncokreta p 1 ha one su zadovoljne ali nisu zadovoljni proizvođači, koji su zapravo osnovni faktor u osiguranju sirovina za prerađivačku industriju.

Kako to u praksi izgleda iznijet ćemo samo neke primjere.

U 1959. godini, kada je postignuta rekordna proizvodnja šećerne repe, koja je prekapacitirala same tvornice, one su počele izbjegavati ugovornim obavezama s proizvođačima kao na pr. nisu isporučile negdje u cijelosti, a negdje djelomično suhe repine rezance, koje dobivaju proizvođači od tvornice na osnovu ugovora. Nadalje, tvornice nisu ništa poduzele da sistem preuzimanja šećerne repe usavrše, kako bi se repa na vrijeme mogla preuzeti od proizvođača, već su preuzimanja vršile na stari način t. j. u doba kad nisu imale ni 50% repe od prošlogodišnje. Nadalje, tvornice još ni sada nisu riješile pitanje isplate premija za 1959. godinu onim proizvođačima, koji su ostvarili više i visoke prinose repe. Osim toga, bilo je prigovora od strane proizvođačkih organizacija i proizvođača na preveliki postotak, koji se odbijao na nečistoću i žile. Nepreuzimanje šećerne repe na vrijeme prouzrokovalo je, da su mnogi proizvođači isporučivali repu u vrlo lošim vremenskim prilikama, a pojedina socijalistička dobra su tom prilikom u velikoj mjeri oštetila svoj traktorski park. Sve ovo govori, da između tvornica i proizvođačkih organizacija postoji niz neriješenih problema, koji se ne mogu riješiti nikakvim administrativnim mjerama, već samo na osnovu ekonomske dobrovoljnosti obadva partnera.

Međutim, da bi se mogli uspostaviti solidni ekonomski odnosi između proizvođača i proizvođačkih organizacija s jedne strane i prerađivačke industrije s druge strane, potrebno je provesti rajonizaciju i koncentraciju proizvodnje kod svake pojedine kulture temeljenu na ekonomskim osnovama, i ekonomskoj zainteresiranosti proizvođača. Ovo je moguće provesti samo na bazi visokih prinosa.

Rajonizaciju i koncentraciju proizvodnje industrijskog bilja treba provesti na slijedećim osnovama:

1. Izvršiti rajonizaciju i specijalizaciju proizvođača u najbližem rajonu tvornice.

2. Da bi se mogli odgojiti specijalizirani proizvođači treba provesti rajonizaciju proizvodnje unutar određenog klimatskog područja, i to kod svake zadruge svakog sela i atara.

3. Uz rajonizaciju proizvodnje industrijskog bilja treba obavezno provoditi koncentraciju parcela i izbor proizvođača. To znači, da će se u jednom selu za proizvodnju pojedine kulture angažirati oni proizvođači, koji imaju najpogodnije zemljište, najveća tehnička i stručna iskustva za dotičnu proizvodnju. Tvornice ne mogu biti nezainteresirane za odnose koje stvara zadruga s individualnim proizvođačima, jer o tim odnosima u velikoj mjeri ovisi uspjeh proizvodnje. Zbog toga će prerađivačka industrija morati u buduće voditi posebno računa o tome, kako proizvođači ekonomski reagiraju na pojedine njihove mjere a naročito u izvršavanju ugovornih obaveza.

4. Rajonizaciju i koncentraciju proizvodnje industrijskog bilja može se provoditi jedino na bazi daljnjeg povišenja prosječnih prinosa kako kod socijalističkih poljoprivrednih organizacija, tako i kod individualnih poljoprivrednih proizvođača. Da je to moguće najbolje dokazuje primjer poljoprivredno-industrijskog kombinata Belje, odnosno tvornice šećera Branjin Vrh. Dok na Belju nisu postizavani visoki prinosi šećerne repe, ova tvornica je stalno težila ka proširenju područja za svoju sirovinsku bazu. Sada međutim ona to područje smanjuje, jer joj samo Belje na bazi visokih prinosa može osigurati gotovo 50% njezinih kapaciteta.

Iz svega što je navedeno proizlazi, da prerađivačka industrija mora u zajednici s poljoprivrednim organizacijama provesti takvu rajonizaciju i koncentraciju proizvodnje, odnosno organizirati takvu sirovinsku bazu, gdje će ona moći najjeftinijim putem doći do sirovina, a proizvođačima pružiti najpovoljnije uslove za proizvodnju.